

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

નર હરિ શાસ્ત્રી અને અન્ય

વિ.

શ્રી બદ્રીનાથ ટેમ્પલ કમિટી.

૦૯/૦૫/૧૯૫૨

[સૈયદ ફઝલ અલી, મુખર્જી અને દાસ, ન્યાયમૂર્તિઓ]

હિન્દુ કાયદો-ધાર્મિક સમર્પણ-પૂજા કરવાનો અધિકાર-પૂજારીઓની સાથે મંદિરમાં જવાનો પંડાઓનો અધિકાર-મંદિર પરિસરમાં ભેટ લેવા પર પ્રતિબંધ મૂકતો મંદિર સમિતિનો પેટા-નિયમ-માન્યતા-બદ્રીનાથ ટેમ્પલ એક્ટ, ૧૯૩૯,

કલમો ૩, ૪.

દેવપ્રયાગી પંડાઓનો તેમના ચજમાનો સાથે બ્રહ્મીનાથ મંદિરમાં પ્રવેશવાનો અધિકાર એ કોઈ અસ્થિર કે પરવાનગી પર આધારિત અધિકાર નથી જેનું અસ્તિત્વ મંદિરના સત્તાવાળાઓના મનસ્વી વિવેકાધિકાર પર આધારિત હોય; આ અભિવ્યક્તિના સાચા અર્થમાં કાનૂની અધિકાર છે, પરંતુ તેનો ઉપયોગ માત્ર તે નિયંત્રણોને આધીન થઈ શકે છે જે મંદિર સમિતિ મંદિરની અંદર વ્યવસ્થા અને શિષ્ટાચાર જાળવવા અને રૂઢિગત પૂજાના યોગ્ય પ્રદર્શનની ખાતરી કરવા માટે સદ્ભાવનાથી લાદી શકે છે.

બ્રહ્મીનાથ ટેમ્પલ એક્ટ, ૧૯૩૯ માં એવું કંઈ નથી કે જે મંદિરના પરિસરમાં પંડાઓને આપવામાં આવતી ભેટોને મંદિર સમિતિ અથવા મૂર્તિમાં નિહિત કરે. પરંતુ મંદિર સમિતિ દ્વારા બનાવવામાં આવેલ પૂજા પેટા-નિયમોનો પેટા-નિયમ (૮) કે જે મંદિરના પરિસરમાં કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા ભેટ સ્વીકારવા પર પ્રતિબંધ મૂકે છે સિવાય કે તે સમિતિ દ્વારા ખાસ કરીને તે પ્રાપ્ત કરવા માટે અધિકૃત વ્યક્તિઓની શ્રેણીમાં આવતો હોય તે એક માન્ય પેટા-નિયમ છે, જે કાયદાની કલમ ૨૫ ની કલમો (એમ) અને (એન) ની શરતો હેઠળ સમિતિ દ્વારા ઘડવામાં સંપૂર્ણપણે સક્ષમ હતી અને આ પેટા-નિયમને ધ્યાનમાં રાખીને પંડાઓ કોર્ટ દ્વારા એવી ઘોષણા મેળવવા માટે હકદાર નથી કે તેમને મંદિરના પરિસરમાં પૂજાના સમયે ભેટ તરીકે જે કંઈ મળે છે તે લેવાનો અધિકાર છે.

સિવિલ એપેલેટ જ્યુરિસ્ડિક્શન: સિવિલ અપીલ નં. ૧૦૫/૧૯૫૧.

ઓરિજિનલ દાવા નં. ૦ ૧/૧૯૩૪ માં પૌરી, ગઢવાલના સિનિયર સિવિલ જજની કોર્ટના ૪થી માર્ચ, ૧૯૪૧ ના ચુકાદા અને હુકમનામામાંથી ઉદ્ભવતી ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૩૧૦/ ૧૯૪૧ માં અલ્હાબાદ ખાતેની હાઈકોર્ટ ઓફ જ્યુડિકેચર (વર્મા સી.જે. અને માથુર ન્યાયમૂર્તિ) ના ૨૨મી નવેમ્બર, ૧૯૪૬ ના ચુકાદા અને હુકમનામા પરથી અપીલ.

અપીલકર્તાઓ માટે કે. એસ. કૃષ્ણસ્વામી આયંગર (તેમની સાથે આર. સી. ઘટક અને એન. સી. સેન).

સામાવાળા માટે એસ. કે. ડાર (તેમની સાથે ડી. ડી. ઉનિયાલ).

૦૮/૦૫/૧૯૫૨. કોર્ટનો ચુકાદો મુખર્જી ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા આપવામાં આવ્યો.

મુખર્જી ન્યાયમૂર્તિ- રૂઢિચુસ્ત હિન્દુ વિચાર અને લાગણીઓ પવિત્ર સ્થાનોની મુલાકાતને જે પવિત્રતા અર્પે છે, તેનું આનાથી વધુ સારું ઉદાહરણ ક્યાંય જોવા મળતું નથી કે દર વર્ષે, ભારતના તમામ ભાગોમાંથી, ગઢવાલ જિલ્લામાં, હિમાલયમાં ઊંચે આવેલા બદ્રીનાથના પહાડી મંદિરોમાં યાત્રાળુઓની વિશાળ ભીડ ઉમટી પડે છે. 'પુરી' નામથી ઓળખાતા આ સ્થળે ઘણા મંદિરો છે પરંતુ મુખ્ય મંદિર તે છે જ્યાં દેવતા બદ્રીનાથ અન્ય કેટલીક ગૌણ મૂર્તિઓ સાથે બિરાજમાન છે. આ મુખ્ય મંદિર ત્રણ ભાગો અથવા ઓરડાઓમાં વહેંચાયેલું છે, અને સૌથી અંદરના ભાગને સૌથી પવિત્ર માનવામાં આવે છે જ્યાં દેવતાઓ

બિરાજમાન છે, ત્યાં કોઈ પણ યાત્રાળુને પ્રવેશવાની પરવાનગી નથી. યાત્રાળુઓ વચ્ચેના ઓરડામાં એકઠા થાય છે; તેઓ આ જગ્યાએથી દેવતાના દર્શન કરે છે અને ત્યાં તેઓ પોતાની ભેટ પણ અર્પણ કરે છે અને વ્યક્તિગત પૂજાના અન્ય વિધિઓ પણ કરે છે. છેલ્લો ઓરડો એ બહારનો ઓરડો છે જેનો ઉપયોગ પૂજારીઓ માટે એક પ્રકારની પ્રતીક્ષા સ્થળ તરીકે થાય છે. મંદિરની બહાર અને તેનાથી થોડા અંતરે તમ કુંડ તરીકે ઓળખાતું ગરમ પાણીનું ઝરણું છે જ્યાં પૂજારીઓ મંદિરમાં પ્રવેશતા પહેલા વિધિસર સ્નાન કરે છે અને વિધિ પૂર્ણ થયા પછી તેઓ ફરીથી તમ કુંડમાં પાછા આવે છે.

બદ્રીનાથનું મંદિર એક પ્રાચીન સંસ્થા છે અને નિઃશંકપણે તે હિન્દુઓ માટે પૂજાનું જાહેર સ્થળ છે. મંદિરના મુખ્ય પૂજારી 'રાવળ' ના નામથી ઓળખાય છે જેઓ મૂળ રીતે તેહરી દરબાર દ્વારા ઉપયોગમાં લઈ શકાતા દેખરેખ અને નિયંત્રણના અમુક અધિકારોને આધીન મૂર્તિની આધ્યાત્મિક અને લૌકિક બાબતો બંનેની દેખરેખ રાખતા હતા, જોકે આ અધિકારો બહુ સ્પષ્ટ રીતે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યા ન હતા.

એવું જણાય છે કે ૧૮૯૯ ના વર્ષમાં કુમાઉ ડિવિઝનના કમિશનર દ્વારા મંદિરના સંચાલન માટે એક યોજના બનાવવામાં આવી હતી, જેના અધિકારક્ષેત્રમાં બદ્રીનાથ આવેલું છે. આ યોજના હેઠળ, 'રાવળ' બદ્રીનાથ મંદિર અને તેની મિલકતોના એકમાત્ર ટ્રસ્ટી હોવાનું માનવામાં આવતું હતું, અને તેમને હિસાબો રાખવા, જે તેમણે તેહરી દરબારમાં મંજૂરી માટે રજૂ કરવાના હતા, અને

રોકડ આવક અને અન્ય બિન-નાશવંત કિંમતી વસ્તુઓના નિકાલ અને સલામત કસ્ટડી માટે વ્યવસ્થા કરવાના આધીન સંપૂર્ણ સંચાલન સોંપવામાં આવ્યું હતું. દેખીતી રીતે આ યોજના બરાબર ચાલી નહિ અને તેના કારણે એક તરફ 'રાવળ' અને બીજી તરફ તેહરી દરબાર વચ્ચે સતત ઘર્ષણ થતું રહ્યું. આ અસંતોષકારક સ્થિતિને કારણે જાહેર આંદોલન અને સુધારાની માંગ ઉભી થઈ, અને ૧૯૩૯ માં, યુ.પી. ધારાસભાએ શ્રી બદ્રીનાથ ટેમ્પલ એક્ટ પસાર કર્યો, જેનો ઉદ્દેશ્ય વર્તમાન સંચાલન પ્રણાલીની મુખ્ય ખામીઓને દૂર કરવાનો હતો. આ કાયદો 'રાવળ' ને તેમની પૂજારી તરીકેની ફરજો પૂરતો મર્યાદિત કરે છે અને બિનસાંપ્રદાયિક સંચાલન એક નાની સમિતિના હાથમાં સોંપવામાં આવે છે, જેના સભ્યો અંશતઃ ચૂંટાયેલા અને અંશતઃ નામાંકિત હોય છે, જો સમિતિ પોતે ગેરવહીવટ માટે દોષિત સાબિત થાય તો તેની સામે પગલાં લેવા માટે સરકારને સત્તા અનામત રાખવામાં આવે છે. આ કાયદો તેહરી દરબારના પરંપરાગત નિયંત્રણને જાળવી રાખે છે.

અમારી સમક્ષ અપીલકર્તાઓ, જેઓ ટ્રાયલ કોર્ટમાં વાદી હતા, તેઓ બદ્રીનાથ મંદિર સાથે સંકળાયેલા પંડાઓ હોવાનો દાવો કરે છે. પંડાઓ બ્રાહ્મણો છે જે પૂજારી વર્ગના છે અને ભારતના લગભગ તમામ મહત્વપૂર્ણ જાહેર પૂજા સ્થળોમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે. તેઓ અભિવ્યક્તિના યોગ્ય અર્થમાં મંદિરના પૂજારીઓ નથી અને તેમને મૂર્તિની નિયમિત પૂજા સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી જે, જે તે કિસ્સા મુજબ શેબાયત, મુખ્ય પૂજારી અથવા મેનેજર દ્વારા કરવામાં આવે છે.

તેમની મુખ્ય ફરજ યાત્રાળુઓના માર્ગદર્શક અથવા રક્ષક તરીકે કામ કરવાની અને તેમને પૂજાના વિવિધ સ્થળોએ લઈ જવાની સાથે સાથે દરેકની પ્રખ્યાત પવિત્રતા અંગેની વિગતવાર માહિતી આપવાની છે. તેઓ યાત્રાળુઓની સુખ-સગવડોની કાળજી રાખે છે અને તેમના રહેવા-જમવાની વ્યવસ્થા કરે છે અને તીર્થ પુરોહિત તરીકે પણ કાર્ય કરે છે, જે ક્ષમતામાં તેઓ વ્યક્તિગત પૂજાના વિવિધ કાર્યો કરવામાં યાત્રાળુઓને મદદ કરે છે, જે મંદિરના સત્તાવાળાઓ દ્વારા અથવા તેમના વતી કરવામાં આવતી સામાન્ય પૂજા કરતા અલગ હોય છે.

એ વાત સ્વીકારવામાં આવે છે કે બદ્રીનાથમાં પંડાઓના વિવિધ વર્ગો છે અને દેવપ્રયાગી પંડાઓ કે જે શ્રેણીમાં વાદીઓ આવે છે તેઓ સામાન્ય રીતે મેદાનોમાંથી આવતા તમામ યાત્રાળુઓનો હવાલો લે છે, જ્યારે 'ડિમરી' વર્ગના પંડાઓ તમામ પહાડી લોકોના સેવકો તરીકે કામ કરે છે. મેદાનોમાંથી બદ્રીનાથ આવતા લોકો સામાન્ય રીતે હરિદ્વારથી બદ્રીનાથ સુધીના તીર્થયાત્રાના માર્ગને અનુસરે છે અને આ માર્ગમાં, હરિદ્વારથી લગભગ ૫૮ માઈલના અંતરે, દેવપ્રયાગ તરીકે ઓળખાતું સ્થળ આવેલું છે જ્યાં તમામ દેવપ્રયાગી પંડાઓ રહે છે.

આ થોડી પ્રારંભિક હકીકતોના પ્રકાશમાં જ અમે આ મુકદ્દમાના ઇતિહાસને અનુસરવા અને તેમાંથી ઉભા થયેલા વિવાદના મુદ્દાઓનો સામનો કરવાનો પ્રસ્તાવ મૂકીએ છીએ.

આ દાવો અપીલકર્તાઓ દ્વારા ૧૬મી એપ્રિલ, ૧૯૩૪ ના રોજ ગઢવાલના સિનિયર સિવિલ જજની કોર્ટમાં શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો, અને મૂળ રીતે દાખલ

કરાયેલા દાવામાં એકમાત્ર પ્રતિવાદી 'રાવળ' હતા જે તે સમયે ટ્રસ્ટી અને મુખ્ય પૂજારી એમ બંને રીતે બદ્દીનાથ સંસ્થાના સંપૂર્ણ પ્રભારી હતા. આ દાવો એક પ્રતિનિધિત્વ કરતો દાવો હતો અને તમામ દેવપ્રયાગી પંડાઓ વતી લાવવામાં આવ્યો હોવાનું જણાતું હતું અને સિવિલ પ્રોસિજર કોડના ઓર્ડર I, નિયમ ૮ હેઠળ કોર્ટની પરવાનગી યોગ્ય રીતે લેવામાં આવી હતી. વાદપત્રમાં આક્ષેપો મુખ્યત્વે એવા છે કે વાદીઓ જે બ્રાહ્મણ પુરોહિતોનું એક જૂથ છે જેઓ દેવપ્રયાગ અને બદ્દીનાથમાં રહે છે તેઓ અનાદિ કાળથી ચાલી આવતા રિવાજ મુજબ બદ્દીનાથના યાત્રાળુઓના પંડા અને 'તીર્થ પુરોહિત' તરીકે કાર્ય કરવાનો અધિકાર ધરાવે છે. એવું કહેવાય છે કે તેમની ફરજો નિભાવવામાં તેઓ હરિદ્વાર ખાતે યાત્રાળુઓને મળે છે અને સમગ્ર યાત્રા દરમિયાન તેમને પવિત્રતાના વિવિધ સ્થળોએ અને અંતે બદ્દીનાથ સુધી લઈ જાય છે. તેમની સગવડોનું ધ્યાન રાખવા ઉપરાંત, તેઓ જ્યારે બદ્દીનાથ રોકાય છે ત્યારે યાત્રાળુઓને 'તમ કુંડ' માં ધાર્મિક સ્નાન કરાવવામાં મદદ કરે છે અને ત્યારબાદ તેમને મંદિરના પરિસરમાં લઈ જાય છે અને મંદિરમાં દેવતાઓના 'દર્શન' કરવામાં અને તેમને ભેટ ચડાવવામાં મદદ કરે છે.

વાદીઓ ભારપૂર્વક જણાવે છે કે મંદિરનું સંચાલન 'રાવળ' પાસેથી તેહરી દરબારમાં તબદીલ કરવા માટે તેમણે આપેલા સમર્થનના કારણે, પ્રતિવાદી 'રાવળ' તેમનાથી નારાજ હતા અને ઓગસ્ટ ૧૯૩૩ માં, ખોટી રીતે અને કોઈપણ વાજબી કારણ અથવા બહાના વિના, વાદીઓને તેમના ચજમાનો સાથે મંદિરના

પરિસરમાં પ્રવેશતા અટકાવ્યા અને અટકાવવાની ધમકી આપી અને મંદિરની અંદર દેવતાઓના દર્શન અને પૂજા સમયે સામાન્ય રીતે ચાત્રાળુઓને મદદ કરવાથી તેમને ગેરકાયદેસર રીતે અટકાવ્યા. વાદપત્રમાં સુધારો કર્યા પછી માંગવામાં આવેલી રાહતો નીચે મુજબ છે:-

(૧) એવી ઘોષણા આપવામાં આવે કે વાદીઓ બદ્રીનાથ મંદિરના પંડા છે અને તેઓને દરેક સમયે અને તમામ પ્રસંગોએ અવરોધ વિના બદ્રીનાથ મંદિરના પરિસરમાં વ્યક્તિગત રીતે જવાનો અધિકાર છે જ્યારે ઉક્ત મંદિર દર્શન, પૂજા વગેરે માટે ખુલ્લું હોય.

(૨) કે વાદીઓને તેમના ચજમાનો અથવા ગ્રાહકો સાથે ઉક્ત મંદિરના પરિસરમાં મુક્તપણે જવાનો અધિકાર છે જ્યારે પણ તે ખુલ્લું હોય ત્યારે તેમને ભગવાન બદ્રીનારાયણ અને અન્ય દેવતાઓના દર્શન અથવા પૂજાની બાબતમાં અને તેમને ભેટ ચઢાવવાની બાબતમાં મદદ કરવા માટે.

(૩) કે વાદીઓને ઉક્ત મંદિરના પરિસરમાં પૂજા વગેરે સમયે તેમના ગ્રાહકો દ્વારા ભેટ તરીકે તેમના હાથમાં મૂકવામાં આવેલ કંઈપણ લેવાનો અધિકાર છે.

(૪) પ્રતિવાદી 'રાવળ' ને વાદીઓના અનાદિ અધિકારોમાં દખલ કરવાથી રોકવા માટે કાયમી મનાઈ હુકમ જારી કરવામાં આવે.

પ્રતિવાદીએ, તેના લેખિત નિવેદનમાં, સ્વીકાર્યું કે પંડાઓ કેટલીકવાર

અમીર યાત્રાળુઓ સાથે તેમના માર્ગદર્શક તરીકે જતા હતા અને તેઓએ આપેલી સેવાઓ માટે તેમની પાસેથી ભેટો મેળવતા હતા. એ પણ સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું કે હિંદુઓ તરીકે તેમની વ્યક્તિગત ક્ષમતામાં વાદીઓને પૂજાના હેતુઓ માટે બદ્દીનાથના મંદિરમાં પ્રવેશવાનો અધિકાર હતો. જો કે, એવું ભારપૂર્વક જણાવવામાં આવ્યું હતું

કે વાદીઓને તેમના યજમાનો સાથે મંદિરમાં પ્રવેશવાની મંજૂરી આપવામાં આવે તે જરૂરી કે ઇચ્છનીય નથી, કારણ કે પ્રતિવાદીએ પોતે યાત્રાળુઓ દ્વારા દર્શન અને પૂજા માટે પૂરતી વ્યવસ્થા કરી હતી; અને તે, મંદિરના એકમાત્ર ટ્રસ્ટી અને મેનેજર તરીકે, મંદિરમાં પ્રવેશને નિયંત્રિત કરવાનો અધિકાર ધરાવતા હતા જેથી ભીડ ટાળી શકાય અને તેની અંદર વ્યવસ્થા જાળવી શકાય. એવું વધુમાં દલીલ કરવામાં આવી હતી કે વાદીઓનો દાવો રેસ જુડિકાટા અને મર્યાદાના કાયદા દ્વારા બાધિત હતો.

આ દલીલો પર, સિવિલ જજ દ્વારા પ્રાથમિક પ્રકૃતિના બે મુદ્દાઓ ઘડવામાં આવ્યા હતા, જેમાંથી એક એ હતો કે શું વાદીઓનો દાવો રેસ જુડિકાટા દ્વારા બાધિત હતો. આ મુદ્દો વાદીની વિરુદ્ધમાં નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો અને સિવિલ જજે ૧૮-૯-૧૯૩૪ ના રોજ દાવો ફગાવી દીધો હતો અને ઠેરવ્યું હતું કે દાવો રેસ જુડિકાટાના નિયમ દ્વારા બાધિત હતો, કારણ કે પાંચ દેવપ્રયાગી પંડાઓ દ્વારા અગાઉ લાવવામાં આવેલ દાવો અને 'રાવળ' સામે સમાન રાહતોનો દાવો કરતો દાવો ૧૮૯૬ ના વર્ષમાં કુમાઉ ડિવિઝનના કમિશનર દ્વારા ફગાવી

દેવામાં આવ્યો હતો. બરતરફીના આ આદેશ સામે, વાદીઓ દ્વારા અલ્હાબાદની હાઈકોર્ટમાં અપીલ કરવામાં આવી હતી અને હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે ૨૩મી મે, ૧૯૩૮ ના રોજ આપેલા ચુકાદા દ્વારા, આ પ્રાથમિક મુદ્દા પર સિવિલ જજના નિર્ણયને ઉલટાવી દીધો અને દાવાની તેની યોગ્યતા પર સુનાવણી માટે કેસ રિમાન્ડ (પરત મોકલવો) કર્યો.

પછી કેસ સિવિલ જજ સમક્ષ પાછો ગયો અને જ્યારે તે પેઢિંગ હતો ત્યારે શ્રી બદ્રીનાથ ટેમ્પલ એક્ટ પસાર કરવામાં આવ્યો. આ કાયદાની જોગવાઈઓ અનુસાર એક મંદિર સમિતિની રચના કરવામાં આવી રહી છે અને આ સમિતિને તેના સેક્રેટરી મારફત દાવામાં પ્રતિવાદી નં. ૨ તરીકે જોડવામાં આવી હતી. સમિતિએ નવું લેખિત નિવેદન દાખલ કર્યું જેમાં કેટલાક વધારાના આધારો લેવામાં આવ્યા હતા. મુખ્યત્વે એવો દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે ૧૯૩૮ ના શ્રી બદ્રીનાથ ટેમ્પલ એક્ટની જોગવાઈઓને કારણે, જે રીતે દાવો ઘડવામાં આવ્યો હતો તે રીતે તે જાળવી શકાશે નહીં, જે કાયદાએ તમામ અગાઉના અધિકારો અને રિવાજો રદ કર્યા અને મંદિરની માલિકી અને તેના સમર્પણને મંદિર સમિતિમાં નિહિત કર્યા. વધુમાં એવું ભારપૂર્વક જણાવવામાં આવ્યું હતું કે મંદિરના પરિસરમાં આપવામાં આવતી તમામ ભેટો કાયદાની કલમ ૩(બી) હેઠળ મંદિર સમિતિમાં નિહિત થશે અને સમિતિને મંદિરમાં લોકોના પ્રવેશને નિયંત્રિત કરવાનો સંપૂર્ણ અધિકાર છે.

આ લેખિત નિવેદન દાખલ થયા પછી અસંખ્ય મુદ્દાઓ ઘડવામાં આવ્યા

હતા, અને પક્ષકારો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા પુરાવાઓ સાંભળ્યા પછી, સિવિલ જજે ૪થી માર્ચ, ૧૯૪૧ ના રોજ તેમના ચુકાદા દ્વારા દાવાનો નિકાલ કર્યો.

દાવાને અંશતઃ મંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો અને વાદીઓને એક મુદ્દા પર તેમની તરફેણમાં એક ઔપચારિક અને પ્રતિબંધિત સ્વરૂપમાં ઘોષણા આપવામાં આવી હતી. પ્રતિવાદીઓ દ્વારા તેમના લેખિત નિવેદનોમાં ઉઠાવવામાં આવેલા કાનૂની પ્રતિબંધો અંગેની કેટલીક દલીલો અને જેની બાબતે ટ્રાયલ જજનો નિર્ણય વાદીઓની તરફેણમાં હતો, તે ઉપરાંત પક્ષકારો વચ્ચેનો નોંધપાત્ર વિવાદ નીચેના બે મુદ્દાઓ પર કેન્દ્રિત હતો:

(૧) શું દેવપ્રયાગી પંડાઓ તેમના યજમાનો સાથે મંદિરમાં પ્રવેશી શકે છે અને દેવતાઓના દર્શન અને પૂજામાં તેમને મદદ કરી શકે છે?

(૨) યાત્રાળુઓ દ્વારા ભેટ અથવા ભેટ તરીકે તેમને ચૂકવવામાં આવતી કોઈપણ રકમ, જે મંદિરને નહીં હોય, તેને મંદિરના પરિસરમાં સ્વીકારવાનો અધિકાર પંડાઓને રહેશે કે કેમ?

પ્રથમ મુદ્દાના સંદર્ભમાં, વિદ્વાન સિવિલ જજે પંડાઓને તેમના યજમાનો સાથે મંદિરમાં પ્રવેશ આપવાની પ્રથાને લગતા સમગ્ર પુરાવાઓની સમીક્ષા કરી, કારણ કે તે ખૂબ શરૂઆતના સમયથી દાવા દાખલ કરવાની તારીખ સુધી પ્રાપ્ત હતી. એવું જણાય છે કે ૧૮૮૨ માં તત્કાલીન 'રાવળ' દ્વારા બદ્રીનાથ મંદિરમાં યાત્રાળુઓના નિયમન માટે અમુક નિયમો ઘડવામાં આવ્યા હતા, અને આ

નિયમોને કુમાઉ ડિવિઝનના કમિશનરે ૪થી જુલાઈ, ૧૮૯૨ ના રોજ મંજૂરી આપી હતી. આમાંના એક નિયમ, એટલે કે નિયમ (૩) માં સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવ્યું હતું કે "યાત્રાળુઓ દ્વારા 'દર્શન' સમયે, અન્ય કોઈ વ્યક્તિ અને પંડાઓને યાત્રાળુઓ સાથે મંદિરમાં પ્રવેશવા દેવામાં આવશે નહીં". ૨૨મી ઓક્ટોબર, ૧૮૯૪ ના રોજ, દેવપ્રયાગના કેટલાક રહેવાસીઓ દ્વારા કુમાઉ ડિવિઝનના કમિશનર સમક્ષ એક અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી જેમાં નવા મેનેજર દ્વારા મંદિરમાં પ્રવેશવા પરના અન્યાયી પ્રતિબંધની ફરિયાદ કરવામાં આવી હતી અને એવી પ્રાર્થના કરવામાં આવી હતી કે દિશાનિર્દેશો

પંડાઓના સમય-સન્માનિત અધિકારો પર અતિક્રમણ કરતા અટકાવવા ઉક્ત મેનેજરને આપવામાં આવી શકે છે. ૨૮મી ઓક્ટોબર, ૧૮૯૪ ના રોજ, કમિશનરે આદેશ આપ્યો કે અરજીની એક નકલ રિપોર્ટ માટે મેનેજરને મોકલવામાં આવી શકે છે અને આદેશના મુખ્ય ભાગમાં તેમણે પોતાનો અભિપ્રાય નોંધ્યો કે "પંડાઓની ફરજ સામાન્ય રીતે યાત્રાળુઓને મંદિરના પરિસરમાં લઈ જવાની હોય છે. તેઓ યાત્રાળુ તરીકે આવે ત્યારે જ તેમને મંદિરમાં પ્રવેશવાની મંજૂરી આપી શકાય છે." આખરે અરજી ફગાવી દેવામાં આવી હતી, અને ૧૯મી ઓગસ્ટ, ૧૮૯૫ ના રોજ, પાંચ દેવપ્રયાગી પંડાઓએ ડેપ્યુટી કલેક્ટર, ગઢવાલની કોર્ટમાં દાવો દાખલ કર્યો, જેને સિવિલ કોર્ટની સત્તા આપવામાં આવી હતી, અને તેમના યજમાનો સાથે મંદિરમાં જવાના તેમના અધિકારની ઘોષણા માટે પ્રાર્થના કરી હતી જેને 'રાવળ' જ્યાં સુધી તેઓ વિશેષ

પરવાનગી ન આપે ત્યાં સુધી પરવાનગી આપવા તૈયાર ન હતા. ટ્રાયલ કોર્ટે વાદીઓની પ્રાર્થના મંજૂર કરી પરંતુ, અપીલ પર, ચુકાદો ઉલટાવી દેવામાં આવ્યો અને દાવો ફગાવી દેવામાં આવ્યો. બરતરફીના આ આદેશની બીજી અપીલ પર લમી માર્ચ, ૧૮૯૬ ના રોજ કુમાઉ ડિવિઝનના કમિશનર દ્વારા પુષ્ટિ કરવામાં આવી હતી, જેમને આ વિસ્તારના સંબંધમાં હાઈકોર્ટની સત્તાઓ હતી. આ અગાઉનો નિર્ણય છે જેના આધારે પ્રસ્તુત દાવામાં પ્રતિવાદી દ્વારા રેસ જુડિકાટની દલીલ લેવામાં આવી હતી. વિદ્વાન સિવિલ જજના જણાવ્યા અનુસાર, ૧૮૯૨ માં ઉપર જણાવેલ નિયમો ઘડાયા પછી અને સિવિલ દાવામાં કુમાઉ ડિવિઝનના કમિશનરનો ચુકાદો ૧૮૯૬ માં આપવામાં આવ્યો હતો, તે 'રાવળ' હતા જેમણે નક્કી કર્યું હતું કે તેઓ કોઈ ચોક્કસ પંડાને તેના ચજમાનો સાથે મંદિરમાં પ્રવેશવાની પરવાનગી આપશે કે નહીં અને વર્ષ ૧૯૦૩ સુધી આ મુદ્દા પર પ્રથા લગભગ એકસમાન હતી. વિદ્વાન ન્યાયાધીશના જણાવ્યા અનુસાર, ૧૯૦૩ થી ૧૯૨૦ સુધી સમાન પ્રથા પ્રચલિત હતી. જો કે, ૧૯૨૧ થી, પ્રથા ઘણી હદે ઢીલી થઈ ગઈ અને વાદીઓ વતી તપાસવામાં આવેલા પ્રતિષ્ઠિત સાક્ષીઓના પુરાવાઓ પરથી, વિદ્વાન ન્યાયાધીશનો અભિપ્રાય હતો કે ઘણા કિસ્સાઓમાં પંડાઓ કોઈપણ અવરોધ અથવા અડચણ વિના અને 'રાવળ' ની કોઈ સ્પષ્ટ પરવાનગી માંગ્યા વિના મંદિરમાં પ્રવેશવા સક્ષમ હતા. ૧૯૩૩ માં ફરી પંડાઓના અધિકારો સામે એક નિશ્ચિત પડકાર આવ્યો જેના કારણે

પ્રસ્તુત દાવો દાખલ કરવા માટે. આ પુરાવાની સમીક્ષા કર્યા પછી, વિદ્વાન

સિવિલ જજે શ્રી બદ્રીનાથ ટેમ્પલ એક્ટની જોગવાઈઓની ચર્ચા કરી અને તેમના નિષ્કર્ષોનો નીચે મુજબ સારાંશ આપ્યો :-

"મારા મતે શ્રી બદ્રીનાથ એક્ટની યોજના હેઠળ, પંડાઓ અથવા યાત્રાળુઓને મંદિરમાં પ્રવેશવા અંગે સમિતિ દ્વારા લાદવામાં આવેલી શરતોને ધ્યાનમાં લીધા વિના, મંદિરમાં પ્રવેશવાનો કોઈ સંપૂર્ણ અધિકાર નથી, પરંતુ સામાન્ય રીતે જો યાત્રાળુઓ અથવા પંડાઓનો પ્રવેશ સમિતિ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા નિયમો અથવા પેટા-નિયમો અનુસાર હોય, તો યાત્રાળુઓ હંમેશા તેમના પંડાઓ સાથે અંદર જઈ શકે છે, જેઓ શ્રદ્ધાળુ હિન્દુઓ તરીકે મંદિરમાં પ્રવેશવા અને ત્યાં પૂજા કરવા માટે હકદાર છે, અને તેમના યજમાનોને પણ મદદ કરી શકે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, વાદીઓનો એવો કોઈ અધિકાર નથી જેને ઓળખવો પડે, અને જેને રિવાજ, પ્રથા અથવા અન્ય રીતે ઓળખી શકાય, કે તેઓ કોઈપણ અવરોધ અથવા અડચણ વિના અને સમિતિ દ્વારા લાદવામાં આવેલી શરતોને ધ્યાનમાં લીધા વિના, જ્યારે પણ તેઓ ઇચ્છે ત્યારે યાત્રાળુઓ સાથે મંદિરમાં પ્રવેશી શકે. અન્ય યાત્રાળુઓ અને સમિતિ દ્વારા લાદવામાં આવતી શરતોના નિયંત્રણને આધીન રહેલા લોકોની જેમ, દેવપ્રયાગી પંડાઓ પણ મંદિરમાં પ્રવેશી શકે છે, ત્યાં પૂજા કરી શકે છે, અને મંદિરમાં રહેલા તેમના યજમાનોને મદદ પણ કરી શકે છે. તેમની સામે સંપૂર્ણ પ્રતિબંધ મૂકવો એ શ્રી બદ્રીનાથ ટેમ્પલ એક્ટની જોગવાઈઓ અનુસાર

નહીં હોય, અને તે જ રીતે એ માન્ય રાખવું કે તેઓ યાત્રાળુઓ સાથે મંદિરમાં પ્રવેશવાનો સંપૂર્ણ અધિકાર ધરાવે છે, તે શ્રી બ્રહ્મનાથ ટેમ્પલ એક્ટની ઘણી જોગવાઈઓને નલ એન્ડ વોઈડ (રદબાતલ) કરશે. મુદ્દો નં. 2 તે મુજબ નકારાત્મકમાં નક્કી કરવામાં આવ્યો છે, પરંતુ વાદીઓના તેમના યાત્રાળુઓ સાથે જવાના અને ઉપર જણાવ્યા મુજબ સમિતિના નિયંત્રણને આધીન 'દર્શન' માં તેમને મદદ કરવાના શરતી અધિકારની માન્યતાને આધીન."

આ તારણ હોવા છતાં, જે ચોક્કસપણે બહુ નિશ્ચિત નથી, કોર્ટે વાદપત્રમાં વાદીઓની પ્રાર્થના નં. 2 ને સંપૂર્ણપણે ફગાવી દીધી, કારણ એ આપવામાં આવ્યું કે

વાદીઓ દ્વારા દાવો કરવામાં આવ્યો હતો એવો કોઈ સંપૂર્ણ અધિકાર રિવાજ અથવા અન્યથા સ્થાપિત થયો ન હતો.

અન્ય મુદ્દા અંગે, વિદ્વાન ન્યાયાધીશનો અભિપ્રાય હતો કે જોકે પંડાને તેના યજમાનો સાથે મંદિરમાં પ્રવેશવાનો કોઈ સંપૂર્ણ અધિકાર નથી, તેમ છતાં જો સમિતિ અથવા મંદિર સત્તાવાળાઓ તેને આમ કરવાની મંજૂરી આપે છે, તો કાયદા અથવા રિવાજમાં એવું કંઈ નથી જે તેને કોઈપણ યાત્રાળુ દ્વારા તેની તરફેણમાં આપવામાં આવતી ભેટ સ્વીકારતા રોકી શકે. પરિણામ એ આવ્યું કે વિદ્વાન ન્યાયાધીશે વાદીઓને નીચેની શરતોમાં ઘોષણા આપી :-

"વાદીઓનો દાવો એ ઘોષણા માટે મંજૂર કરવામાં આવે છે કે તેઓને મંદિરના પરિસરમાં યાત્રાળુઓ દ્વારા ભેટ (દાન અથવા દક્ષિણા અથવા સંકલ્પ) તરીકે તેમના હાથમાં મૂકવામાં આવેલ જે કંઈ પણ વાદીઓના લાભ માટે અને મંદિરના નહીં, તે સ્વીકારવાનો અને આવી ભેટો તેમના વ્યક્તિગત લાભ માટે જાળવી રાખવાનો અધિકાર છે. જોકે આ અધિકાર મંદિરની અંદર વ્યવસ્થા અને શિષ્ટાચારની જાળવણી અને યોગ્ય વર્તનના અમલીકરણ સુધી મંદિર સમિતિના વહીવટી નિયંત્રણને આધીન છે. આ અધિકારનો ઉપયોગ શ્રી બ્રહ્મનાથ ટેમ્પલ એક્ટની જોગવાઈઓ અથવા અન્ય કોઈ વિશેષ કાયદા કે જે હવે પછી મંદિરને લાગુ થઈ શકે તે મુજબ સંચાલક સમિતિ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કોઈપણ પેટા-નિયમ હેઠળ તેના દ્વારા લાદવામાં આવેલી કોઈપણ વિશેષ અથવા સામાન્ય શરતો દ્વારા વધુ પ્રતિબંધિત કરવામાં આવશે."

વાદીઓનો બાકીનો દાવો ફગાવી દેવામાં આવ્યો હતો.

આ ચુકાદા સામે વાદીઓએ અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટમાં અપીલ દાખલ કરી હતી. પ્રતિવાદીઓએ ટ્રાયલ કોર્ટના હુકમનામાના તે ભાગની ઔચિત્યને પડકારતા ક્રોસ-ઓબ્જેક્શન્સ (વળતા વાંધા) પણ દાખલ કર્યા હતા જે વાદીઓની તરફેણમાં હતો. અપીલની સુનાવણી વર્મા સી.જે. અને માથુર ન્યાયમૂર્તિની બનેલી ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા કરવામાં આવી હતી અને તેમના રરમી નવેમ્બર, ૧૯૪૬ ના ચુકાદા દ્વારા, વિદ્વાન ન્યાયાધીશોએ વાદીઓની અપીલ ફગાવી દીધી

અને પ્રતિવાદીઓ દ્વારા દાખલ કરાયેલા કોસ-ઓબ્જેક્શન્સ મંજૂર કર્યા. આમ, નિર્ણયને પરિણામે વાદીઓનો દાવો સંપૂર્ણપણે ફગાવી દેવામાં આવ્યો. આ ચુકાદા પરથી જ વર્તમાન અપીલ અમારી સમક્ષ આવી છે.

હાઈકોર્ટ દ્વારા એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે વાદીઓ એ સ્થાપિત કરવામાં દયનીય રીતે નિષ્ફળ રહ્યા છે કે એવો કોઈ અનાદિ કાળનો રિવાજ અસ્તિત્વમાં છે કે જેના હેઠળ તેઓ મંદિરના પરિસરમાં યાત્રાળુઓ સાથે જવા માટે હકદાર હતા. એવું પણ ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે જો આવો કોઈ રિવાજ અસ્તિત્વમાં હોય, તો તેને શ્રી બદ્રીનાથ ટેમ્પલ એક્ટની જોગવાઈઓ દ્વારા રદબાતલ ગણવામાં આવવો જોઈએ, અને આ સંદર્ભમાં કાયદાની કલમ ૨૫ (૧) (એમ) નો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો, જે મંદિર સમિતિને "મંદિરની અંદર વ્યવસ્થા જાળવવા અને તેમાં પ્રવેશને નિયંત્રિત કરવા" માટે કાયદા સાથે અસંગત ન હોય તેવા પેટા-નિયમો ઘડવાની સત્તા આપે છે.

નોંધનીય છે કે ટ્રાયલ કોર્ટનો ચુકાદો આપવામાં આવ્યા પછી અને અપીલ હાઈકોર્ટ સમક્ષ સુનાવણી માટે આવી ત્યારે, બદ્રીનાથ મંદિર સમિતિએ એક ઠરાવ પસાર કર્યો જેને યુ.પી. રાજ્યના રાજ્યપાલ દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો, અને તે નીચે મુજબ હતો:-

"પેટા-નિયમોની જોગવાઈ અને સમિતિ દ્વારા આપવામાં આવેલા કોઈપણ નિર્દેશને આધીન, પંડાઓ મંદિરમાં તેમના યજમાનો સાથે જઈ શકે છે."

આ ઠરાવ રજી પ્રતિવાદી દ્વારા રદમી મે, ૧૯૪૨ ના પત્ર દ્વારા વાદીઓને જાણાવવામાં આવ્યો હતો, અને નિઃશંકપણે આ ઠરાવ પસાર થયા પછી, મંદિરમાં પ્રવેશ અંગે વાદીઓની ફરિયાદ મોટાભાગે દૂર થઈ ગઈ હતી. હાઈકોર્ટ જોકે, વાદીઓને આ બાબતમાં તેમના અધિકારની જાહેરાત મર્યાદિત સ્વરૂપમાં પણ આપવાનો ઇનકાર કર્યો હતો, કારણ કે, તેના મતે, વાદીઓ આવા હુકમનો અધિકાર તરીકે દાવો કરી શકતા નથી. હાઈકોર્ટ દ્વારા લેવામાં આવેલ મત એવો લાગે છે કે પંડાઓને મંદિરમાં પ્રવેશવાની મંજૂરી આપવી કે નહીં, અને જો આપવી હોય તો, કેટલી હદે અને કઈ શરતો હેઠળ તે નક્કી કરવાનું સંપૂર્ણપણે સમિતિ પર નિર્ભર છે.

મંદિરના પરિસરમાં યાત્રાળુઓ દ્વારા તેમની તરફેણમાં આપવામાં આવતી ભેટો સ્વીકારવાના વાદીઓના અધિકારને લગતા અન્ય પ્રશ્ન પર, હાઈકોર્ટ દ્વારા એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે શ્રી બદ્રીનાથ ટેમ્પલ એક્ટની કલમ ૩(બી) હેઠળ, આવી ભેટો સમર્પણનો ભાગ બની જશે, અને દાન મેળવનારાઓ સક્ષમ રહેશે નહીં.

તેના પર કોઈ દાવો કરી શકે છે. એવું વધુમાં ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે મંદિર સમિતિ દ્વારા બનાવવામાં આવેલ પૂજા પેટા-નિયમોના પેટા-નિયમ (૮) કે જે સમિતિ દ્વારા ખાસ માન્યતા પ્રાપ્ત અધિકારો ધરાવતા વ્યક્તિઓ સિવાય અન્ય કોઈ વ્યક્તિને મંદિરના પરિસરમાં કોઈપણ ભેટ સ્વીકારતા અટકાવે છે, તે તદ્દન કાયદેસર જોગવાઈ છે જે સંચાલક સમિતિના નિયમો બનાવવાની સત્તાની

મર્યાદામાં હતી. તેથી, એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે આ નિયમને ધ્યાનમાં રાખીને, મંદિરમાં ભેટ મેળવવાના સંબંધમાં વાદીઓનો દાવો કાયદામાં જાળવી શકાય તેમ નથી.

અમારી સમક્ષ અપીલના સમર્થનમાં હાજર થયેલા શ્રી આયંગરે આ બંને મુદ્દાઓ પર હાઈકોર્ટના નિર્ણયની ઔચિત્ય પર પ્રહાર કર્યો છે.

વિચારણાની જરૂર હોય તેવો પહેલો મુદ્દો એ છે કે શું વાદીઓ, આ કેસમાં સ્વીકૃત અને જાણવા મળેલી હકીકતો પર, તેમના ચજમાનો સાથે બદ્દીનાથ મંદિરમાં જવાના તેમના અધિકારની ઘોષણાનો દાવો કરી શકે છે અને તેમને દેવતાઓના 'દર્શન' કરવામાં અને વ્યક્તિગત ભક્તો કરી શકે તેવી વિધિઓ કરવામાં મદદ કરી શકે છે. શ્રી દાર, જેઓ સામાવાળાઓ વતી હાજર છે, તેઓ અમારું ધ્યાન એ હકીકત તરફ દોરે છે કે આ અધિકારને વ્યવહારિક રીતે મંદિર સમિતિએ માર્ચ, ૧૯૪૨ માં પસાર કરેલા તેમના ઠરાવમાં સ્વીકાર્યો છે, જેનો અગાઉ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. વિદ્વાન વકીલે ખૂબ જ સ્પષ્ટપણે અમને જણાવ્યું છે કે જો વાદીઓને આ બાબતમાં તેમના અધિકારોની ઘોષણા કોઈ યોગ્ય સ્વરૂપમાં આપવામાં આવે કે જે તેમના હિતનું રક્ષણ કરે, મંદિર સમિતિના અધિકારો પર કોઈ રીતે અતિક્રમણ કર્યા વિના અને તે દ્વારા ભવિષ્યમાં તમામ વિવાદોને ટાળી શકાય તો તેમને કોઈ વાંધો નથી.

અમને લાગે છે કે કેસના આ પાસા માટે નીચેની કોર્ટનો અભિગમ એકદમ યોગ્ય નથી, અને કોઈપણ સંભવિત ગેરસમજને ટાળવા માટે, અમે સાચી કાનૂની

સ્થિતિ શું છે તે ટૂંકમાં જણાવવા માંગીએ છીએ. એકવાર એ સ્વીકારવામાં આવે, જેમ કે પ્રસ્તુત કેસમાં સ્વીકારવામાં આવ્યું છે, કે મંદિર હિંદુઓ માટે પૂજાનું જાહેર સ્થળ છે, 'દર્શન' અથવા પૂજાના હેતુઓ માટે મંદિરમાં પ્રવેશવાનો અધિકાર એ એક અધિકાર છે

જે સંસ્થાના સ્વભાવમાંથી જ ઉદ્ભવે છે, અને આવા અધિકારો પ્રાપ્ત કરવા માટે, કોઈ રિવાજ અથવા અનાદિ પ્રથાનો દાવો કરવો અથવા સાબિત કરવો જરૂરી નથી. પંડા અને તેનો ગ્રાહક બંને હિંદુ પૂજારી હોવાથી, એક બીજાની સાથે મંદિરમાં જાય તેમાં કંઈ ખોટું હોઈ શકે નહીં અને અમે જે કહીશું તે આધીન રહીને, એ હકીકત કે યાત્રાળુ સ્થળથી અજાણ હોવાને કારણે દેવતાઓના 'દર્શન' અથવા પૂજાની બાબતમાં પંડાની સહાય લે છે અથવા પંડા તેની સેવાઓ માટે તેના ગ્રાહક પાસેથી મહેનતાણું મેળવે છે, તે કોઈપણ રીતે તેમના કાનૂની અધિકારોને અસર કરતું નથી. કાયદામાં, તે કોઈ ફરક પાડતો નથી કે વ્યક્તિ પૂજાનું કાર્ય પોતે કરે છે અથવા તે કરવામાં બીજા દ્વારા મદદ કરવામાં આવે છે અથવા માર્ગદર્શન આપવામાં આવે છે. જો પંડાઓ એવા કોઈપણ વિશેષ અધિકારનો દાવો કરે છે જે સામાન્ય રીતે હિંદુ જનતાના સભ્યો દ્વારા ભોગવવામાં આવતો નથી, તો તેઓએ નિઃશંકપણે રિવાજ, પ્રથા અથવા અન્યથાના આધારે આવા અધિકારો સ્થાપિત કરવા પડશે.

જોકે, જાહેર મંદિરમાં પ્રવેશવાનો આ અધિકાર અનિયંત્રિત અથવા પ્રતિબંધિત અધિકાર નથી. જાહેર મંદિરના ટ્રસ્ટીઓ માટે જાહેર મુલાકાતોનો

સમય નિયંત્રિત કરવો અને દિવસના અમુક કલાકો નક્કી કરવા તે ખુલ્લું છે જે દરમિયાન જ જનતાના સભ્યોને મંદિરમાં પ્રવેશવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે. જનતાને મંદિરના અમુક ખાસ પવિત્ર ભાગો, દા.ત., આંતરિક ગર્ભગૃહ અથવા જેને 'પવિત્રમાં પવિત્ર' કહેવાય છે જ્યાં દેવતા વાસ્તવમાં બિરાજમાન છે, ત્યાં પ્રવેશવા પર પણ પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવી શકે છે. આનાથી તદ્દન અલગ, મંદિરના સત્તાવાળાઓ માટે સારી વ્યવસ્થા અને પૂજાની યોગ્યતા સુનિશ્ચિત કરવા અને મંદિરમાં ભીડ થતી અટકાવવા નિયમો બનાવવા અને લાગુ કરવા હંમેશા સક્ષમ છે. સારું વર્તન અથવા યોગ્ય વર્તન એ મંદિરમાં પ્રવેશ માટે હંમેશાં એક ફરજિયાત શરત છે(૧), અને આ સિદ્ધાંતને શ્રી બદ્રીનાથ ટેમ્પલ એક્ટમાં સ્વીકારવામાં આવ્યો છે અને માન્યતા આપવામાં આવી છે, જેની કલમ ૨૫ મંદિર સમિતિ દ્વારા અન્ય બાબતોની સાથે સાથે મંદિરની અંદર વ્યવસ્થા જાળવવા અને તેમાં વ્યક્તિઓના પ્રવેશને નિયંત્રિત કરવા માટે પેટા-નિયમો બનાવવા માટે જોગવાઈ કરે છે(૨).

(૧) કાલિદાસ જીવરામ વિ. ગોર પરજારામ, આઈ.એલ.આર. ૧૫ બોમ્બે પૃષ્ઠ ૩૦૯; ઠાકરસી વિ. હરભમ, આઈ.એલ.આર. ૮ બોમ્બે પૃષ્ઠ ૪૩૨ જુઓ.

(૨) કલમ ૨૫ (૧) (એમ) જુઓ.

તેથી, સાચી સ્થિતિ એ છે કે વાદીઓનો તેમના યજમાનો સાથે મંદિરમાં પ્રવેશવાનો અધિકાર એ કોઈ અનિશ્ચિત અથવા પરવાનગી પર આધારિત અધિકાર નથી જેનું અસ્તિત્વ મંદિરના સત્તાવાળાઓના મનસ્વી વિવેકાધિકાર પર આધારિત છે; આ અભિવ્યક્તિના સાચા અર્થમાં કાનૂની અધિકાર છે પરંતુ

તેનો ઉપયોગ મંદિરની અંદર વ્યવસ્થા અને શિષ્ટાચાર જાળવવા અને રૂઢિગત પૂજાના યોગ્ય પ્રદર્શનને સુનિશ્ચિત કરવા માટે મંદિર સમિતિ દ્વારા સદ્ભાવનાથી લાદવામાં આવેલા નિયંત્રણોને આધીન થઈ શકે છે. અમારા મતે, વાદીઓ આ સ્વરૂપમાં ઘોષણા માટે હકદાર છે.

હવે આપણે બીજા મુદ્દા પર આવીએ છીએ જે આ અપીલના પક્ષકારો વચ્ચે વિવાદનો વાસ્તવિક મુદ્દો છે, અને વિચારણા માટેનો પ્રશ્ન એ છે કે શું વાદીઓ એ ઘોષણા માટે હકદાર છે કે તેમને મંદિરના પરિસરમાં પૂજાના સમયે તેમના ગ્રાહકો દ્વારા ભેટ તરીકે તેમના હાથમાં જે કંઈ મૂકવામાં આવે છે તે લેવાનો અધિકાર છે. ટ્રાયલ કોર્ટે, ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ, વાદીઓને આ મુદ્દા પર લાયકાત ધરાવતી ઘોષણા આપી હતી, જોકે હાઈકોર્ટે આ દાવાને સંપૂર્ણપણે નકારી કાઢ્યો હતો. શ્રી આયંગરે હાઈકોર્ટનો નિર્ણય જે આધારો પર છે તેની ઔચિત્ય પર સખત પ્રહાર કર્યો છે, જ્યારે શ્રી ડારે અન્ય બાબતોની સાથે સાથે એવી દલીલ કરી છે કે આ શીર્ષક હેઠળ વાદીઓનો દાવો મંદિર સમિતિ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા પૂજા પેટા-નિયમોના પેટા-નિયમ (૮) ની જોગવાઈને ધ્યાનમાં રાખીને સંપૂર્ણપણે અસમર્થનીય છે.

શરૂઆતમાં જ એ જણાવી શકાય કે મંદિરના પરિસરમાં યાત્રાળુ દ્વારા કરવામાં આવતી કોઈપણ ભેટ એ તેમના તરફથી સંપૂર્ણપણે સ્વૈચ્છિક કાર્ય છે અને તેમને પંડા અથવા અન્ય કોઈ વ્યક્તિની તરફેણમાં ભેટ આપવાની ફરજ પાડી શકાય નહીં, કડક રીતે કહીએ તો, તેમના ગ્રાહક પાસેથી કોઈપણ ભેટ

મેળવવાનો વાદીઓનો કોઈ કાનૂની અધિકાર ન હોઈ શકે જેની જાહેરાત કાયદાની અદાલત દ્વારા થઈ શકે. વાદીઓ એ સ્થિતિ સ્વીકારે છે કે યાત્રાળુઓ મંદિરમાં વિધિઓ પૂર્ણ થયા પછી પંડાઓને દક્ષિણા અથવા બલિદાન ફી તરીકે કંઈપણ આપવા માટે બંધાયેલા નથી; પરંતુ તેઓ શું કહે છે કે જો યાત્રાળુઓ તેમને કોઈ ભેટ આપવાનું પસંદ કરે છે, તો મંદિર સમિતિ

કાયદામાં, તેમને તે સ્વીકારતા અટકાવી શકતા નથી અને આવી ભેટોને મંદિરની મિલકતનો ભાગ ગણી શકતા નથી. એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે પૂજા પેટા-નિયમોનો પેટા-નિયમ (૮) ગેરકાયદેસર અને સત્તા બહાર (ultra vires) છે અને સામાન્ય કાયદા હેઠળ ભેટ આપેલી મિલકત પર દાન મેળવનારના કાનૂની અધિકારને છીનવી શકતો નથી જેને શ્રી બદ્રીનાથ ટેમ્પલ એક્ટની જોગવાઈઓ દ્વારા કોઈપણ રીતે અસર થઈ નથી અને કરી શકાતી નથી.

વાદીઓ વતી તપાસવામાં આવેલા સંખ્યાબંધ પ્રતિષ્ઠિત સાક્ષીઓ એવું કહે છે કે જ્યારે તેઓ બદ્રીનાથની યાત્રાએ ગયા ત્યારે તેઓએ દર્શન અને પૂજાની વિધિ પૂર્ણ થયા પછી મંદિરની અંદર તેમના પંડાઓને ભેટ આપી હતી. પરંતુ લેવાયેલ પુરાવો, તેના મુખ મૂલ્ય પર પણ, એ સ્થાપિત કરતું નથી કે મંદિરની અંદર પંડાઓને ભેટ આપવાની પ્રથા સામાન્ય છે અથવા યાત્રાળુઓ તેને પૂજાની વિધિનો અનિવાર્ય ભાગ માને છે; ઘણા સાક્ષીઓ સ્પષ્ટપણે સ્વીકારે છે કે તેમને મંદિરના પરિસરમાં કોઈ ભેટ આપી હોય તેવું યાદ નથી અને અન્ય કહે છે કે તેઓએ તે સમયે મંદિરની અંદર જોવા મળતા તમામ બ્રાહ્મણોને દક્ષિણા અથવા

બલિદાન ફી ચૂકવી હતી અને માત્ર તેમના પંડાઓને જ નહીં. એવું પણ જણાવવામાં આવે છે કે યાત્રાળુઓ દ્વારા પંડાઓ પાસેથી સુફળ અથવા અંતિમ આશીર્વાદ મેળવવામાં આવે છે, જ્યાં તમ કુંડ તરીકે ઓળખાતું સ્થાન છે જ્યાં ગરમ પાણીનું ઝરણું આવેલું છે જે મંદિરની બહાર છે. શ્રી આયંગરે અમારું ધ્યાન સ્કંદ પુરાણના કેદાર ખંડમાંથી કેટલાક શ્લોકો તરફ દોર્યું છે જે દેવતા બદ્રીનાથના મહિમાનું વર્ણન કરે છે, તે દર્શાવવા માટે કે તે એક ધાર્મિક ફરજ છે જે હિન્દુ ધર્મગ્રંથો દ્વારા નિર્ધારિત છે કે બદરિકાશ્રમ જનાર પૂજારીએ મૂર્તિના દર્શન કર્યા પછી અને તેને નૈવેદ્ય અર્પણ કર્યા પછી બ્રાહ્મણોને ભેટ આપવી જોઈએ. વિદ્વાન વકીલ દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલા ફકરાઓનો અંગ્રેજી અનુવાદ આ પ્રમાણે વંચાશે:-

"ગંગામાં, નારદ હદ (કુંડ) અને અન્ય (હદો) માં સ્નાન કર્યા પછી, વ્યક્તિ (પૂજારી) એ ફરજિયાત ફરજો બજાવ્યા પછી વહ્નિ તીર્થ (તમ કુંડ) માં સ્નાન કરવું જોઈએ અને તેના મનને નિયંત્રણમાં રાખીને, તેણે શ્રી હરિ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને બદ્રીનાથના મંદિરમાં જવું જોઈએ. તેણે પોતાની ક્ષમતા મુજબ અને અત્યંત ભક્તિભાવપૂર્વક પ્રસાદ અર્પણ કરવો જોઈએ. પછી તે સર્વવ્યાપી નારાયણને માથાથી પગ સુધી જોશે, અને અહીં તેની ક્ષમતા મુજબ બ્રાહ્મણોને ભેટો આપશે. ત્યારબાદ, તે અત્યંત ભક્તિભાવ સાથે પ્રદક્ષિણા (ગોળ ફરવું) કરશે. પછી તે તીર્થો (વહ્નિ તીર્થ વગેરે) પર પાછો આવશે અને પોતાની ક્ષમતા મુજબ ભેટો આપશે"(૧).

એ વાતનો ઇનકાર કરી શકાતો નથી અને તેનો ઇનકાર કરવામાં આવતો નથી કે રૂઢિચુસ્ત હિન્દુ માન્યતાઓ અનુસાર, બ્રાહ્મણોને ભેટ આપવી એ એક પુણ્યકાર્ય ગણવામાં આવે છે અને એવા પાઠો છે, જેમાંથી કેટલાક પર શ્રી આયંગરે અમારું ધ્યાન દોર્યું છે, જે પવિત્ર સ્થાન પર અથવા મંદિરની અંદર અથવા પવિત્ર નદીના કાંઠે આવી ભેટો આપવામાં આવે ત્યારે તેના ગુણોની પ્રશંસા કરે છે. શ્રી આયંગર સૂચવે છે તેમ એવું બની શકે છે કે મંદિરની અંદર ભેટ આપવાનો વિચાર ધાર્મિક ગ્રંથોમાં ઉદ્ભવ્યો હોય જેના પર વિદ્વાન વકીલે અમારું ધ્યાન દોર્યું હતું. પરંતુ, પ્રસ્તુત કેસમાં જે મુદ્દો ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર છે તે અલગ અને ઘણો સાંકડો છે. પ્રશ્ન એ છે કે સંચાલક સમિતિને શ્રી બદ્રીનાથ ટેમ્પલ એક્ટ દ્વારા પેટા-નિયમો બનાવવાની સત્તા હેઠળ, શું સમિતિ એવો નિયમ બનાવી શકે કે, જેમ તેમણે બનાવ્યો છે, જેના દ્વારા ખાસ માન્યતા પ્રાપ્ત અધિકારો ધરાવતા વ્યક્તિઓ સિવાય અન્ય તમામ વ્યક્તિઓને મંદિરના પરિસરમાં ભેટો સ્વીકારવા પર પ્રતિબંધ હોય.

તે એકદમ સાચું છે કે સામાન્ય કાયદા હેઠળ, કોઈ પણ વ્યક્તિને એવી ભેટ સ્વીકારતા રોકી શકાય નહીં જે બીજી વ્યક્તિ તેના પક્ષમાં આપવા માંગતી હોય, અને આવા કિસ્સાઓમાં ભેટ વાસ્તવમાં ક્યાં આપવામાં આવે છે તે બાબત અસંગત છે. તેથી, આપણે એ તપાસવું પડશે કે કયા આધારો પર સમિતિ મંદિરના પરિસરમાં કોઈપણ ભેટ લેવા પર પ્રતિબંધ મૂકી શકે છે. હાઈકોર્ટનો એવો મત હોય તેવું લાગે છે-અને આ મતને અમારી સમક્ષ સામાવાળાઓ વતી સમર્થન

આપવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે-કે શ્રી બદ્રીનાથ ટેમ્પલ એક્ટમાં જ

(૧) સ્કંદ પુરાણ, કેદાર ખંડ, બદ્રી મહાત્મ્ય, પ્રકરણ ૬, શ્લોકો ૪૬-૪૮.

મંદિરની અંદર તેને આપવામાં આવતી ભેટના સંદર્ભમાં દાન મેળવનારના અધિકારો સ્પષ્ટ શબ્દોમાં રદ કરવામાં આવ્યા છે અને આવી ભેટો કાયદામાં આપવામાં આવેલી "સમર્પણ" ની વ્યાખ્યામાં આવતી હોવાથી મંદિર સમિતિનો તેમના પર નિયંત્રણ અધિકાર મળે છે અને તેના સંબંધમાં કોઈપણ નિયમો બનાવી શકે છે. આ સંદર્ભમાં શ્રી બદ્રીનાથ ટેમ્પલ એક્ટની કલમ ૩(બી) પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે જે જણાવે છે કે કાયદાના સંદર્ભમાં "સમર્પણ" અભિવ્યક્તિનો "અર્થ થાય છે તમામ જંગમ અથવા સ્થાવર મિલકત જે મંદિરની જાળવણી અથવા સુધારણા અથવા તેમાં ઉમેરો કરવા અથવા તેમાં પૂજા કરવા માટે, અથવા તેની સાથે જોડાયેલ કોઈપણ સેવા અથવા ચેરિટીના પ્રદર્શન માટે આપવામાં આવેલ અથવા સમર્પિત છે અને તેમાં સ્થાપિત મૂર્તિઓ, ઉક્ત મંદિરનું પરિસર અને મંદિરના પરિસરમાં કોઈપણને આપવામાં આવેલ મિલકતની ભેટો શામેલ છે." વ્યાખ્યા નિઃશંકપણે ખૂબ જ વ્યાપક ભાષામાં તૈયાર કરવામાં આવી છે પરંતુ એ નોંધવું જોઈએ કે કાયદાની કલમ ૪ હેઠળ જે મિલકતના નિહિત સાથે વ્યવહાર કરે છે, કોઈ ભેટ મંદિરમાં બિલકુલ નિહિત થતી નથી સિવાય કે તે મંદિરના લાભ માટે અથવા યાત્રાળુઓની સગવડ, આરામ અથવા લાભ માટે આપવામાં આવી હોય.

શ્રી દાર દ્વારા એ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે પંડાઓના અંગત લાભ માટે

આપેલ ભેટ મંદિરમાં નિહિત થઈ શકતી નથી અને આ વર્તમાન હિન્દુ કાયદાના સિદ્ધાંતો અનુસાર એકદમ યોગ્ય છે. જો કે, તેઓ દલીલ કરે છે કે શ્રી બદ્રીનાથ ટેમ્પલ એક્ટની કલમ ૩(બી) માં આપવામાં આવેલી "સમર્પણ" ની વ્યાખ્યા અનુસાર આવી ભેટો દાન મેળવનારમાં પણ નિહિત થઈ શકતી નથી. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, અધિનિયમની કલમ ૩ (બી) પર તેઓ જે અર્થઘટન મૂકવા માંગે છે તે મુજબ, આવી ભેટો કાયદો પસાર થયા પછી સંપૂર્ણપણે રદબાતલ ગણવી જોઈએ અને પરિણામે ભેટ આપવામાં આવેલી વસ્તુનું ટાઈટલ ભેટ આપવામાં આવ્યા પછી પણ દાતા પાસે જ રહેશે. આ મત અમને યોગ્ય લાગતો નથી. જો કોઈ કાયદો સામાન્ય કાયદા હેઠળ વ્યક્તિ જે માલિકી હક્ક પ્રાપ્ત કરે છે તે છીનવી લેવા માંગતો હોય, તો તેણે તેનો ઈરાદો સ્પષ્ટ અને અસંદિગ્ધ શબ્દોમાં વ્યક્ત કરવો જોઈએ. અમે શ્રી બદ્રીનાથ ટેમ્પલ એક્ટની કલમ ૩(બી) માં વપરાયેલી ભાષા પરથી આવા કોઈ ઈરાદાનો અર્થ કાઢવામાં અસમર્થ છીએ

એવું બની શકે કે આ પેટા-કલમનું લખાણ ખામીયુક્ત હોય અને આ પેટા-કલમની જોગવાઈ અને અધિનિયમની કલમ ૪ ની જોગવાઈ વચ્ચે દેખીતો સંઘર્ષ હોય. તે દલીલ કરવા યોગ્ય મુદ્દો છે કે શું "કોઈને પણ આપવામાં આવેલ મિલકતની ભેટ" અભિવ્યક્તિનો અર્થ એવો ન થવો જોઈએ કે કોઈને પણ મંદિરના લાભ માટે અથવા કલમ ૪ માં નિર્દિષ્ટ કરેલા અન્ય હેતુઓ માટે આપવામાં આવેલ ભેટ. પરંતુ પ્રસ્તુત કેસમાં તે મુદ્દા પર કોઈ અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવો અમારા હેતુ માટે જરૂરી નથી. અમે માત્ર એટલું જ કહેવા માંગીએ છીએ કે

શ્રી બદ્રીનાથ ટેમ્પલ એક્ટમાં એવું કંઈ નથી જે જણાવતું હોય કે મંદિરની અંદર કોઈપણ વ્યક્તિને આપવામાં આવેલી ભેટ અને તે વ્યક્તિના લાભ માટે હોય તે તેની નથી.

પરંતુ, જો મંદિરની અંદર આપવામાં આવતી અને દાન મેળવનારના અંગત લાભ માટે હોય તેવી ભેટ શ્રી બદ્રીનાથ ટેમ્પલ એક્ટની કલમ ૪ હેઠળ મંદિરમાં નિહિત ન થઈ શકે તો પણ પ્રશ્ન એ રહે છે કે શું સમિતિ પેટા-નિયમો બનાવવાની તેમની સત્તાના ઉપયોગમાં એવો નિયમ ઘડી શકે છે કે મંદિરની અંદર આવી કોઈ ભેટ આપવામાં ન આવે અને યાત્રાળુઓ કોઈપણ વ્યક્તિની તરફેણમાં જે ભેટ આપવા માંગતા હોય જે દેવતાને અર્પણ કરવા સાથે જોડાયેલ ન હોય તે મંદિરના પરિસરની બહાર આપવી જોઈએ. કાયદાની કલમ ૨૫ સમિતિને વિવિધ હેતુઓ માટે કાયદા અથવા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો અથવા અન્ય કોઈ કાયદા સાથે અસંગત ન હોય તેવા પેટા-નિયમો બનાવવાની સત્તા આપે છે જે કલમની વિવિધ કલમોમાં ગણવામાં આવે છે; અને કલમો (એમ) અને (એન) નીચે મુજબ છે:

(એમ) મંદિરની અંદર વ્યવસ્થા જાળવવી અને તેમાં વ્યક્તિઓના પ્રવેશને નિયંત્રિત કરવો; અને

(એન) કલમ ૨૩ માં નિર્ધારિત ફરજોનું પાલન કરવું.

કલમ ૨૩ સમિતિની ફરજો દર્શાવે છે અને પેટા-કલમ (૯) સમિતિની ફરજ

છે કે તે મંદિર અને સમર્પણના કાર્યક્ષમ સંચાલન અને યાત્રાળુઓની સુવિધા માટે આકર્ષિક અને અનુકૂળ હોય તેવા તમામ કાર્યો કરે.

અમારા મતે, ઉપર ઉલ્લેખિત પૂજા પેટા-નિયમોનો પેટા-નિયમ (૮), જે કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા મંદિરની અંદર ભેટ સ્વીકારવા પર પ્રતિબંધ મૂકે છે, સિવાય કે તે સમિતિ દ્વારા વિશેષ રૂપે તેને પ્રાપ્ત કરવા માટે અધિકૃત વ્યક્તિની શ્રેણીમાં આવતો હોય, તે એકદમ કાયદેસર પેટા-નિયમ છે જે સમિતિ ઉપર ઉલ્લેખિત કલમ ૨૫ ની કલમો (એમ) અને (એન) ની શરતો હેઠળ કાયદો ઘડવા માટે સક્ષમ હતી. તે યાદ રાખવું જોઈએ કે શ્રી આયંગર દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલા પાઠો દ્વારા હિન્દુ પૂજારીઓ પર મંદિરમાં અથવા પવિત્ર સ્થળોએ ભેટ આપવાની ધાર્મિક ફરજ લાદવામાં આવી છે તેનો પૂજારી સાથે આવતા પંડાઓ સાથે કોઈ વિશેષ સંદર્ભ નથી. આદેશ સામાન્ય રીતે બ્રાહ્મણોની તરફેણમાં ભેટ આપવાનો છે અને પંડાઓ, કારણ કે તેઓ બ્રાહ્મણ છે અને સ્થળ પર ઉપલબ્ધ હોય છે, તેઓ સ્વાભાવિક રીતે જ આવી ભેટો મેળવનારા બની જાય છે. તે એક એવી બાબત છે જે એટલી જાણીતી છે કે તેનો ઉલ્લેખ કરવાની જરૂર નથી કે ભારતમાં ઘણા પ્રખ્યાત હિન્દુ મંદિરોમાં, યાત્રાળુઓ તેમની પૂજા પૂર્ણ કર્યા પછી, અથવા તો તે પહેલાં, ભિખારીઓની સેના દ્વારા ઘેરાયેલા હોય છે જેમાં ઘણા સાધુઓ અથવા સન્યાસીઓ, તમામ પવિત્ર સ્થળોમાં જોવા મળતા ભિક્ષુક બ્રાહ્મણો અને મંદિરમાં જ વિવિધ ફરજો સાથે સંકળાયેલા લોકોનો સમાવેશ થાય છે. પૂજારી તરીકે મંદિરમાં ન આવતા આવા મોટી સંખ્યામાં લોકોની હાજરી મંદિરમાં સારી

વ્યવસ્થા, શિષ્ટાચાર અને ગંભીરતા જાળવવા માટે તુરંતજારી છે અને ઘણીવાર તે યાત્રાળુઓ માટે ખૂબ જ હેરાનગતિ અને અગવડતાનો સ્ત્રોત બને છે. અમને લાગે છે કે આ પેટા-નિયમો ઘડવામાં મંદિર સમિતિના ઉદ્દેશ્યોમાંનો એક ઉદ્દેશ્ય એ હતો કે આ ધાર્મિક ભિક્ષાવૃત્તિને મંદિરના પરિસરમાં અયોગ્ય રીતે દર્શાવતા અટકાવવી. ઉપર જણાવેલ પૂજા પેટા-નિયમોનો પેટા-નિયમ ૮, જે કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા મંદિરની અંદર ભેટ લેતા અટકાવે છે, તે આગળ દર્શાવે છે કે મંદિરના કાયમી કર્મચારીઓએ યાત્રાળુઓ પાસેથી કોઈપણ સ્વરૂપમાં કોઈપણ મહેનતાણું, ઈનામ અથવા દક્ષિણા મેળવવી અથવા માંગવી જોઈએ નહીં. આ પ્રતિબંધ માત્ર મંદિર પૂરતો સીમિત નથી પરંતુ

તેની બહારના સ્થળો સુધી પણ વિસ્તરે છે. પછી ફરીથી, પેટા-નિયમ ૧૫ ખાસ કરીને એવી જોગવાઈ કરે છે કે કોઈ સાધુ કે ભિક્ષારી મંદિરની અંદર ભીખ માંગશે નહીં કે ભીખ માંગવા બેસશે નહીં. તેથી અમને લાગે છે કે, મંદિરમાં ભીડ અટકાવવા અને મંદિરમાં પ્રવેશનારા લોકો તરફથી વ્યવસ્થા, શિષ્ટાચાર અને પૂજાભાવ સુનિશ્ચિત કરવા માટે, સમિતિએ આ પેટા-નિયમ ઘડવામાં વાજબી કર્યું છે જે દર્શાવે છે કે યાત્રાળુ જે કંઈ પણ ભેટ આપવા ઈચ્છતા હોય અને જે દેવતાને ચઢાવવા સાથે જોડાયેલ ન હોય તે મંદિરના પરિસરની બહાર આપવી જોઈએ અને તેની અંદર નહિ. અમારા મતે, પંડાઓ આ નિયમનને કારણે કંઈપણ ગુમાવતા નથી અને તેમની ફરિયાદ ઓછીવત્તી અંશે ભાવનાત્મક છે. જેમ કે અમે પહેલેથી જ કહ્યું છે, પંડાઓ માટે બનાવાયેલ ભેટ કોઈપણ સંજોગોમાં મંદિરમાં

નિહિત થઈ શકતી નથી, પરંતુ આ પાત્રનું નિયમન ચોક્કસપણે મંદિર અને સમર્પણના કાર્યક્ષમ સંચાલન, યાત્રાળુઓની સુવિધા અને મંદિરના પરિસરમાં વ્યવસ્થા અને યોગ્ય વર્તનની જાળવણી માટે અનુકૂળ તરીકે જરૂરી માનવામાં આવી શકે છે. અમને સમજાતું નથી કે આવા પેટા-નિયમને અધિનિયમની જોગવાઈઓ સાથે કોઈપણ રીતે અસંગત કેવી રીતે કહી શકાય. તે ચોક્કસપણે કાયદા દ્વારા કલ્પના કરવામાં આવેલા સંજોગો સુધી મર્યાદિત છે અને હિન્દુ કાયદાના સામાન્ય સિદ્ધાંતો કે જેનો અમે અગાઉ ઉલ્લેખ કર્યો છે તેની વિરુદ્ધ નથી. અમારા મતે, તે કોઈપણ વ્યક્તિનો માલિકીનો અધિકાર છીનવી લેતો નથી જેને સામાન્ય કાયદા હેઠળ માન્યતા આપવામાં આવી હોય. આમ, જોકે અમે અધિનિયમની કલમ ૩ (બી) અને ૪ પર મુકવામાં આવેલા અર્થઘટન અંગે અલ્હાબાદની હાઈકોર્ટ સાથે સંમત થઈ શકતા નથી, અમને લાગે છે કે પૂજા પેટા-નિયમોનો પેટા-નિયમ ૮ સંપૂર્ણપણે માન્ય છે અને તે કાયદાની કલમ ૨૫ દ્વારા સમિતિને આપવામાં આવેલી સત્તાઓની મર્યાદામાં છે.

આમ અપીલ માત્ર આંશિક રીતે મંજૂર કરવામાં આવે છે. વાદીઓને એવી ઘોષણા મળશે કે તેઓ શ્રી બ્રહ્મીનાથ ટેમ્પલ એક્ટની કલમ ૨૫ હેઠળ તેમની સત્તાઓના યોગ્ય ઉપયોગમાં સમિતિ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કોઈપણ પેટા-નિયમ અથવા નિયમને આધીન મંદિરમાં તેમના યજમાનો સાથે જવા માટે હકદાર છે. વાદીઓની અન્ય પ્રાર્થના નામંજૂર કરવામાં આવી છે.

કારણ કે અપીલ આંશિક રીતે સફળ થાય છે અને કારણ કે તેમાં સામાન્ય

મહત્વના પ્રશ્નો ઉભા થયા હતા જેના સંદર્ભમાં પક્ષકારો વચ્ચે લાંબા સમયથી વિવાદો હતા, અમને લાગે છે કે યોગ્ય આદેશ દરેક પક્ષકારને તમામ અદાલતોમાં પોતાનો ખર્ચ સહન કરવાનો નિર્દેશ આપતો હોવો જોઈએ. પ્રતિવાદીનો ખર્ચ મંદિરના ભંડોળમાંથી લેવામાં આવશે.

અપીલ અંશતઃ મંજૂર કરવામાં આવી.

અપીલકર્તાઓ માટે એજન્ટ: સી. પી. લાલ.

સામાવાળા માટે એજન્ટ: એસ. એસ. શુક્લ.

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====